

Συνοπτικές σημειώσεις¹ για το εργαστηριακό μάθημα «30 τεχνικές διδασκαλίας για τη διερευνητική και βιωματική μάθηση»

2^ο ΣΕΚ Ηρακλείου (16-4-2013)

Καινοτομικοί στόχοι στη διδακτική διεργασία:

- Έμφαση στη μάθηση (από όλους τους μαθητές)
 - Ολόπλευρη ανάπτυξη (γνώσεις, στάσεις, αξίες, δεξιότητες, συναισθήματα...)
 - Μάθηση με ερευνητικές-βιωματικές διεργασίες (πολυτροπική διδασκαλία)
 - Ενίσχυση της συνεργατικότητας
 - Δημιουργία, επικοινωνία, διάδραση με την κοινότητα
- ➔ Προσωπική συμμετοχή, οικοδόμηση και νοηματοδότηση της γνώσης από τους μαθητές.

A. Εισαγωγικά παραδείγματα: Μερικές βασικές τεχνικές

«**Ασπίδες**»: Γνωριμία-δέσιμο ομάδας-καταγραφή προσδοκιών

α) Κάθε εκπαιδευόμενος συμπληρώνει αυθόρμητα τις παρακάτω φράσεις σε ένα φύλλο χαρτί (A4), με βάση το κεντρικό θέμα:

1) *Μ' αρέσει...* , 2) *Τα δυνατά μου σημεία...*, 3) *Περιμένω...*, 4) *Πιστεύω...*²

β) Ακολουθεί η ίδια εργασία στο πλαίσιο της ομάδας (σε χαρτί A3)

γ) Γίνεται παρουσίαση από κάθε ομάδα

δ) Ο εκπαιδευτικός συζητά και οργανώνει τα συμπεράσματα

Καταιγισμός ιδεών (Brainstorming)

Προσφέρεται για τη συνεισφορά, διερεύνηση και οργάνωση δεδομένων, που προτείνονται από τους μαθητές. Ακόμη, για την εξασφάλιση της συμμετοχής όλων στη διδακτική διεργασία.

Μπορεί να αποτελέσει ένα πλήρες σενάριο ομαδοσυνεργατικής διερεύνησης ενός θέματος ή να είναι σύντομος και να έχει συνεπτυγμένη μορφή. Ακόμη, να συνδυαστεί με την οργάνωση εννοιολογικού χάρτη. Κύρια βήματα της δραστηριότητας είναι:

- Ο εκπαιδευτικός θέτει το ερώτημα και οι μαθητές εκφράζουν τις ιδέες τους που καταγράφονται από τον εκπαιδευτικό στον πίνακα χωρίς να σχολιάζονται

¹ Πιο συνοπτικές δεν γίνεται! Με επιγραμματικό τρόπο παρουσιάζονται βασικές υπενθυμίσεις σε επιλεγμένες τεχνικές διδασκαλίας. Τα υπόλοιπα στο εργαστήριο!

² Μπορούμε να αλλάξουμε τον τίτλο της άσκησης και τις φράσεις ανάλογα με το θέμα και τον στόχο της δραστηριότητας (π.χ. μ' αρέσει, δεν μ' αρέσει, θέλω, περιμένω κτλ.).

- Κατηγοριοποίηση των ιδεών (από τον διδάσκοντα ή τις ομάδες). Παρουσίαση από τις ομάδες
- Σχολιασμός με ερωτήσεις-απαντήσεις, συζήτηση ή εμπλουτισμένη εισήγηση.
- Σύνθεση όσων συζητήθηκαν

Δημοσκόπηση

Η δραστηριότητα μπορεί να έχει τη μορφή της προετοιμασίας μιας δημοσκόπησης σε ομάδες (ερωτηματολόγιο κτλ.) ή (και) εκτέλεσής της. Στην ωριαία διδασκαλία ομάδα-στόχος μπορεί να είναι η ίδια η τάξη μας.

TPS και TWPS

Η τεχνική TPS (Think-Pair-Share) και η παραλλαγή της TWPS (Think-Write-Pair-Share), προσφέρονται για την ατομική επεξεργασία ενός θέματος από τους μαθητές και στη συνέχεια την επαγωγική σύνθεση επιμέρους απόψεων. Ανάλογα με τον βαθμό ετοιμότητας της τάξης μπορούμε να παραλείψουμε ή να προσθέτουμε ενδιαμέσα βήματα. Κύρια στάδια στην παραλλαγή TWPS είναι:

1. Οι μαθητές σκέπτονται-εργάζονται ατομικά. Σημειώνουν την απάντησή τους
2. Συζητούν-αποφασίζουν σε ζεύγη
3. Με τον ίδιο τρόπο δουλεύουν στην ομάδα
4. Αποφασίζουν-συμπεραίνουν και παρουσιάζουν στην ολομέλεια

Χιονοστιβάδα

Παραλλαγή της προηγούμενης τεχνικής που προσφέρεται για την επαγωγική σύνθεση συμπεράσματος. Κάθε μαθητής/ομάδα σχολιάζει/συνεχίζει τη σκέψη του προηγούμενου μαθητή/ομάδας μέχρι το τελικό συμπέρασμα.

Ανάλυση Διαστάσεων (Dimensional Analysis)

- Δίνουμε ένα θέμα (θέμα, εικόνα, κείμενο κτλ.) και τις απαραίτητες πληροφορίες γι' αυτό
- Ορίζουμε τις βασικές διαστάσεις για την προσέγγιση του θέματος (τι, πού, πότε, πόσο, πόσο σοβαρά...)
- Οι ομάδες ερευνούν, συζητούν και παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους

5W1H (who, what, when, where, why, how)

ή στα ελληνικά 5Π1Γ (ποιο, πού, πότε, ποιος, πώς, γιατί)

Παραλλαγή της προηγούμενης τεχνικής, για τη διερεύνηση προβληματικών καταστάσεων στο παρελθόν ή το παρόν.

Μελέτη περίπτωσης

Επιλέγουμε/ορίζουμε ένα θέμα, υποδεικνύουμε τα μέσα και τη μέθοδο διερεύνησης. Οι ομάδες προχωρούν στη διερεύνηση του θέματος και παρουσιάζουν στην ολομέλεια τα συμπεράσματά τους.

Επίλυση προβλήματος

- Επιλέγουμε μια προβληματική κατάσταση
- Παρουσιάζουμε το θέμα στους μαθητές και ορίζουμε τον τρόπο εργασίας
- Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες, μελετούν το πρόβλημα και αποφασίζουν
- Παρουσιάζουν τα συμπεράσματα στην τάξη
- Κεντρική επεξεργασία απόψεων, σύνθεση και εξαγωγή συμπερασμάτων

B. Μοντέλα συζήτησης: Μερικές ιδέες

- Ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων
- Κατευθυνόμενος διάλογος
- Μοντέλο σύσκεψης της τάξης
- Διαμαθητικός διάλογος κατά ομάδες
- Διαλεκτική αντιπαράθεση (Debate)
- Εικονική ή πραγματική συνέντευξη

Διαλεκτική αντιπαράθεση (Debate)³

1. Αφού έχουμε επιλέξει ένα κατάλληλο θέμα, ορίζουμε μια επιτροπή τριών ατόμων, που θα διαχειριστεί και θα αξιολογήσει τη συζήτηση. Ο πρόεδρος τηρεί τη διαδικασία, ο γραμματέας κρατάει πρακτικά και το τρίτο μέλος διαχειρίζεται τον χρόνο.
2. Οι υπόλοιποι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η μία ομάδα αναλαμβάνει να υποστηρίξει απόψεις κατά του θέματος και η άλλη υπέρ.
3. Κάθε ομάδα ορίζει ένα γραμματέα και ένα συντονιστή. Συζητά και ετοιμάζει κατάλογο με τα επιχειρήματά της και κάθε μαθητής προετοιμάζεται ώστε να υποστηρίξει δημόσια τουλάχιστον ένα επιχείρημα. Οι ομάδες ανταλλάσσουν τους καταλόγους τους προκειμένου να μπορέσουν να επεξεργαστούν αντεπιχειρήματα και προετοιμάζονται ώστε να αντικρούσουν ο καθένας τουλάχιστον ένα επιχείρημα της άλλης ομάδας.
4. Στη διάρκεια της συζήτησης μεταξύ των ομάδων τα επιχειρήματα και τα αντεπιχειρήματα διαδοχικά εναλλάσσονται. Ο χρόνος παρουσίασης για κάθε επιχείρημα ή αντεπιχείρημα είναι τρία λεπτά.
5. Με την ολοκλήρωση της συζήτησης ο συντονιστής κάθε ομάδας συνοψίζει και παρουσιάζει συνολικά τα κύρια σημεία της επιχειρηματολογίας της ομάδας του.
6. Η επιτροπή αξιολογεί την εργασία των ομάδων. Κριτήρια αξιολόγησης είναι η τεκμηρίωση των απόψεων, ο τρόπος παρουσίασης (πειστικότητα, σωστή έκφραση, κ.ά.),

³ Για απλούστευση της δραστηριότητας μπορούν να παραλειφθούν τα βήματα 3 και 5.

ο σεβασμός των κανόνων της διαδικασίας κ.ά. Τέλος η επιτροπή καταγράφει τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της αιχμαλωσίας, όπως προέκυψαν από τη συζήτηση.

Γ. Artful thinking: Τεχνικές και μοτίβα διδασκαλίας με αξιοποίηση έργων τέχνης⁴

Το Artful Thinking είναι τεχνική που αναπτύχθηκε από το Harvard Project Zero σε συνεργασία με το Traverse City για τα δημόσια σχολεία του Μίτσιγκαν.

Γιατί να διδάξουμε μέσω της τέχνης;

Οι τέχνες:

- εκφράζουν συναισθήματα, εμπειρίες, αλλά και διανοητικές λειτουργίες
- διαμορφώνονται σε συγκεκριμένες συγκυρίες που εκφράζουν και προσπαθούν να ερμηνεύσουν

Άρα:

- διεισδύουν στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου
- απεικονίζουν το φυσικό, ιστορικό -κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο του
- ενεργοποιούν τη δημιουργική και κριτική διάθεση

Η παλέτα του Artful Thinking

- Γαλάζιο: Ρωτάω, αναρωτιέμαι, εξετάζω, ερευνώ
- Πράσινο: Παρατηρώ, περιγράφω
- Πορτοκαλί: Συγκρίνω, συνδέω
- Βιολετί: Διερευνώ την πολυπλοκότητα
- Κίτρινο: Εξετάζω από διαφορετικές γωνίες
- Κόκκινο: Αιτιολογώ

1^ομοτίβο:

- Βλέπω
- Σκέφτομαι (ισχυρίζομαι)
- Αναρωτιέμαι

Ερωτήσεις:

- Τι βλέπεις; ☞ παρατήρηση
- Τι νομίζεις; ☞ ερμηνεία
- Τι σε κάνει να αναρωτιέσαι; ☞ διατύπωση ερώτησης

Για ποιο λόγο χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Συστηματική εξέταση έργου τέχνης

⁴ Η παρουσίαση του Artful Thinking βασίζεται σε επιμορφωτικό υλικό των συναδέλφων Βάσως Γώγου και Απόστολου Μπάρλου, στους οποίους εκφράζονται θερμές ευχαριστίες.

- Διαχωρισμός παρατήρησης από ερμηνεία
- Η ερμηνεία συνοδεύεται από επιχειρήματα
- Ερμηνεία σημαίνει «άποψη» αλλά και «περαιτέρω διερεύνηση»

Ποιες δεξιότητες αποκτά ο μαθητής;

- Μαθαίνει να «βλέπει»
- Ενισχύεται στη δημιουργία προσωπικής θέσης
- Στηρίζει τη θέση του με επιχειρήματα
- Υιοθετεί το άνοιγμα απέναντι στις ιδέες και τις αντιλήψεις του, ώστε να μετασχηματίζει / τροποποιεί τις αντιλήψεις του
- Αναπτύσσει κριτικό στοχασμό

2^ο μοτίβο:

- Σκεφτείτε
- Αμφιβάλλετε
- Εξερευνήστε

Ερωτήσεις:

- Τι γνωρίζεις σχετικά με αυτή την εικόνα;
- Ποια ερωτήματα σου προκαλεί;
- Τι είναι αυτό που θέλεις να ερευνήσεις περισσότερο;

Βήματα εργασίας: (προτείνεται TPWS)

- Καθένας μόνος του, παρατήρηση
- Σε ομάδες, απαντούμε τα τρία ερωτήματα
- Καταγράφουμε τις απαντήσεις σε χαρτάκια
- Κάθε ομάδα ανακοινώνει και οι απαντήσεις καταγράφονται στον πίνακα
- Κολλάμε τα χαρτάκια κάθε ομάδας σε χαρτιά A3 σε εμφανές σημείο στην αίθουσα

Για ποιο λόγο χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Για να συνδέσουν γνώσεις που ήδη έχουν με την καινούργια γνώση
- Για να αναζητήσουν οι ίδιοι τι θέλουν να μάθουν ακόμη
- Για να συστηματοποιήσουν την έρευνά τους

Πότε;

- Για να κάνουμε εισαγωγή σε νέα θεματική ενότητα
- Για να διατυπώσουν τα δικά τους ερωτήματα

3^ο μοτίβο: Βάζοντας τίτλους

Για ποιο λόγο χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Όταν θέλουμε οι μαθητές:
 - να συνοψίσουν και
 - να συλλάβουν την ουσία του θέματος

Με ποιο τρόπο; (TPS)

- Ατομικά (γράφουν τον τίτλο)

- Μοιράζονται με τον διπλανό τους και συνδιαμορφώνουν
- Ανακοινώνουν
- Οι απαντήσεις καταγράφονται στον πίνακα και αναρτώνται στην τάξη
- Η ολομέλεια της τάξης αποφασίζει για τον πιο περιεκτικό τίτλο

4^ο μοτίβο: Η αρχή, η μέση και το τέλος

Ερωτήσεις:

- Αν αυτή ήταν η αρχή μιας ιστορίας τι θα ακολουθούσε;
- Αν αυτό ήταν στο μέσο μιας ιστορίας τι θα είχε συμβεί προηγουμένως; Τι θα ήταν επόμενο να συμβεί μετά;
- Αν ήταν το τέλος ποια θα ήταν η ιστορία;

Για ποιο λόγο χρησιμοποιούμε το μοτίβο;

Όταν θέλουμε:

- να αξιοποιήσουν τη φαντασία τους
- να εκφραστούν με συμβολικό και έμμεσο τρόπο για τα συναισθήματα τις αντιλήψεις και τις ιδέες τους για την κατάσταση ή το θέμα μας
- να κατανοήσουν βιωματικά το κοινωνικό, πολιτικό, θρησκευτικό, ιστορικό πλαίσιο του θέματός μας

Βήματα εργασίας:

- Παρατηρούν το έργο τέχνης
- Εκφράζουν τι βλέπουν
- Γράφουν είτε ατομικά , είτε σε ζευγάρια την ιστορία

➔ Μπορεί να συνδυαστεί και με το **10X2** ώστε να έχουν λέξεις ή φράσεις κλειδιά

5^ο μοτίβο: 10 X 2

Για ποιο λόγο χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Α' ματιά: Ασκοούνται στην προσεκτική παρατήρηση
- Β' ματιά: Ασκοούνται στην εμβάθυνση

Με ποιο τρόπο;

- Κοιτάζουν προσεκτικά το έργο τέχνης
- Γράφουν σε κατάλογο 10 λέξεις ή φράσεις σχετικές με έργο τέχνης
- Ξανακοιτάζουν προσεκτικά και
- Ξαναγράφουν 10 καινούργιες λέξεις ή φράσεις
- Δημιουργούν ένα κείμενο που εμπεριέχει αυτές τις φράσεις

6^ο μοτίβο:

- Αντιλαμβάνομαι
- Γνωρίζω
- Φροντίζω

Οδηγίες: Χωρίζουμε ένα έργο τέχνης σε ζώνες. Παρατηρούμε τις ομάδες ανθρώπων

- Τι μπορεί να σκέφτονται;
- Τι μπορεί να πιστεύουν;
- Τι είναι αυτό για το οποίο ανησυχούν ;

Γιατί χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Για να αποκτήσουν οι μαθητές διαφορετικές γωνίες θέασης ενός θέματος ή μιας κατάστασης

Ερωτήσεις:

- Τι μπορεί να σκέφτεται ή να αντιλαμβάνεται το υπό εξέταση πρόσωπο;
- Τι μπορεί να γνωρίζει /πιστεύει;
- Τι είναι αυτό που νοιάζεται /φροντίζει;

Πότε;

Όταν θέλουμε:

- να κοιτάζουν με διαφορετικό τρόπο τα πράγματα
- να έχουν πιο προσωπική κατανόηση ενός ζητήματος
- να μπουν στην ψυχή ή στον ρόλο ενός χαρακτήρα
- να ταυτιστούν με τον ρόλο και να φανταστούν τον εαυτό τους μέσα στο πλαίσιο του

Πώς;

- Οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες και μπαίνουν σε συλλογικό ρόλο

7^ο μοτίβο:

- Εκτίμηση
- Υποστήριξη
- Διερώτηση

Ερωτήσεις:

- Με βάση το θέμα μας να δώσεις μια ερμηνεία στο έργο που βλέπεις
- Γιατί το λες αυτό ;
- Ποια ερωτήματα ωστόσο, συνεχίζεις να έχεις;

Γιατί χρησιμοποιώ το μοτίβο;

- Για να αναπτύξουν οι μαθητές την ικανότητα να ερμηνεύουν ένα έργο τέχνης αλλά και να συζητούν λογικά και με επιχειρήματα για να στηρίζουν τη θέση τους

Πότε;

- Σε έργα τέχνης που είναι ανοικτά σε ερμηνείες

Πώς;

- Μπορούμε να δουλέψουμε με όλη την τάξη
- Παρατηρούν προσεκτικά το έργο
- Ζητάμε να δώσουν την ερμηνεία τους, να τη στηρίξουν με επιχειρήματα και να διατυπώσουν τα ερωτήματά τους
- Εκφράζεται ένας μαθητής: δίνει την ερμηνεία του διατυπώνει τα επιχειρήματά του και τις ερωτήσεις του

- Η τάξη συζητάει γύρω από αυτή την τοποθέτηση
- Εκφράζεται δεύτερος μαθητής, μετά τρίτος...
- Τέλος, η τάξη συζητάει για τις καινούργιες σκέψεις και απόψεις που γεννήθηκαν για το θέμα που εξέτασαν

Σχετικές τεχνικές:

Δημιουργία κολάζ

- Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καλούνται να εκφράσουν καλλιτεχνικά ένα θέμα μια ιδέα, την άποψή τους, τα συναισθήματά τους
- Χρησιμοποιούν υλικό από εφημερίδες, περιοδικά, εκτυπώσεις έργων τέχνης και ανασυνθέτουν μια εικόνα / έργο δίνοντας την δική τους αφήγηση / ανάγνωση του θέματος
- Με πολλές εικόνες ή έργα ενός ζωγράφου δημιουργούν μια άλλη εκδοχή του έργου του
- Δημιουργούν κάρτες με λεπτομέρειες από βυζαντινές εικόνες ή άλλα έργα τέχνης

Ομαδοσυνεργατική ζωγραφική

Εργασίες στην ομάδα:

- Ανταλλαγή απόψεων για το θέμα
- Ορισμός της ιδέας-νοήματος που θα εικονίσουμε
- Απόφαση για τον τρόπο που θα ζωγραφίσουμε
- Ομαδοσυνεργατική ζωγραφική
- Σχεδιασμός παρουσίασης του έργου

Εργασίες στην ολομέλεια:

- Παρουσίαση του έργου
- Συζήτηση - Εξαγωγή συμπερασμάτων

«Ήμουν κι εγώ εκεί»

- Οι μαθητές νοερά «εισέρχονται» στο έργο τέχνης, σαν να είναι παρόντες στο εικονιζόμενο γεγονός
- Δημιουργούν ένα βιωματικό σενάριο
- Παρουσιάζουν το δρώμενο στην τάξη, μπροστά στο έργο τέχνης

Δ. Βιωματικές τεχνικές διδασκαλίας - Από το εκπαιδευτικό δράμα στη διδασκαλία

1. **Δημιουργία σεναρίου:** Σύνταξη κειμένου
2. **Προσομοίωση:** «Εάν ήμουνα εγώ (ήμασταν εμείς) στη θέση του...», αναπαράσταση της λειτουργίας ενός θεσμού, μιας κοινωνικής ομάδας

3. **Δραματοποίηση, παιχνίδια ρόλων:** Αναπαράσταση μιας σκηνής, ταύτιση με τη θέση ή τον ρόλο των πρωταγωνιστών μιας αφήγησης. Στη δεύτερη περίπτωση βοηθούν πολύ οι κάρτες ρόλων
4. **Θετικό – αρνητικό:** Οι μαθητές πηγαίνουν σε μια γραμμή ιεράρχησης / αξιολόγησης με βάση τις απόψεις τους τις οποίες εξηγούν
5. **Ρόλος στον τοίχο:** Ιχνογραφούμε τον πρωταγωνιστή μιας αφήγησης, γράφουμε μέσα στο σχήμα δικές του σκέψεις ή συναισθήματα, έξω από το σχήμα δικές μας
6. **Συλλογικός ρόλος:** Η ομάδα σκέφτεται τη θέση του πρωταγωνιστή
7. **Κύκλος συνείδησης:** Στο κέντρο ο πρωταγωνιστής (άτομο ή ομάδα) που βιώνει ένα δίλημμα επιλογής και στον εξωτερικό κύκλο οι λοιποί μαθητές που υποβάλλουν στον πρωταγωνιστή διάφορα διλήμματα (παραλλαγή της τεχνικής: Διάδρομος συνείδησης)
8. **Καρέκλα ερωτήσεων:** Ο πρωταγωνιστής μιας αφήγησης στο κέντρο, οι ομάδες σε ρόλους ειδικών τον «ανακρίνουν» με βάση τις πληροφορίες που έχουν μελετήσει
9. **Παγωμένη εικόνα:** Αναπαράσταση (χωρίς ήχο και κίνηση) μιας στιγμής σε ένα γεγονός και σχολιασμός
10. **Βιωματικές εικόνες:** Φανταζόμαστε την ταυτότητα / κάποιο γεγονός στη ζωή του εικονιζόμενου σε μια φωτογραφία / εικόνα

Ενδεικτική Βιβλιογραφία - Προτεινόμενα βοηθήματα

- **ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑΣ-ΛΙΑΓΚΗΣ ΜΑΡΙΟΣ**, *Εκπαιδευτικοί εν δράσει, Νέα πολυτροπική διδακτική*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2011
- **ΜΑΤΣΑΓΟΥΡΑΣ Η.**, *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας*, τ. Β', Στρατηγικές Διδασκαλίας, Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη, Gutenberg, Αθήνα 52006
- **ΥΠΑΔΜΘ/ΠΙ**, «Αναλυτική παρουσίαση των στρατηγικών διδασκαλίας» στον *Οδηγό Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού Γυμνασίου*, Αθήνα 2011 (δημοσιευμένο στη διεύθυνση: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps.php>)
- **ΥΠΕΠΘ/ΟΕΠΕΚ**, *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης*, επιμέλεια Β. Κουλαϊδής, Αθήνα 2007 (δημοσιευμένο στη διεύθυνση: <http://goo.gl/kz8Mn>)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΡΙΛΙΓΚΑΣ

Αν. Προϊστάμενος Επιστημ. & Παιδ. Καθοδήγησης Δ.Ε., Σχολ. Σύμβουλος Θεολόγων